

Sobre la situació de la toponímia oficial a les Illes Balears: el Nomenclàtor de Toponímia de Menorca i el futur Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears

Xavier Gomila

M. Eulàlia Fons

Introducció

A l'actualitat, la importància de la toponímia és indiscutible: els noms geogràfics són objectes cartogràfics per si mateixos, funcionen com a identificadors geogràfics fonamentals per a la cerca i identificació d'informació geogràfica en les IDEE i tenen un gran valor patrimonial immaterial.

Els darrers anys, els organismes i grups que treballen amb noms geogràfics han invertit molts esforços a fomentar i regular l'estandardització dels noms geogràfics. Aquests organismes treballen en diferents àmbits, que van des de l'escala mundial a l'autonòmica i a la local, passant per l'europea i l'estatal, i tenen polítiques convergents i inclusives. El projecte INSPIRE dona resposta en l'àmbit europeu a aquesta necessitat d'estandarditzar els noms geogràfics.

A més, el Govern de l'Estat espanyol ha volgut incloure la protecció dels béns culturals immaterials, que engloben la toponímia, a l'ordenament jurídic nacional i ha creat la Llei 10/2015, de 26 de maig, per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial. El Govern de les Illes Balears també treballa per protegir aquest patrimoni i ja ha elaborat l'avantprojecte de llei de salvaguarda del patrimoni cultural de les Illes Balears, que actualment està en període de valoració d'al·legacions.

Però la toponímia que s'està utilitzant en diversos àmbits de les diferents administracions de les Illes Balears i en àmbits privats presenta errades, incoherències i usos inadequats, cosa que evidencia la necessitat de disposar d'una única font de consulta consensuada per les autoritats competents. La majoria dels reculls toponímics existents presenta problemes d'estandardització, d'harmonització o de representació cartogràfica.

L'estudi i la recollida de topònims és urgent per diverses raons. El caràcter insular de la regió es reflecteix en la fragmentació i l'escassa dimensió del territori, de manera que la densitat de topònims és elevada. El sector agrari experimenta un procés de profunda regressió, el nombre d'explotacions s'ha reduït dràsticament i les que queden estan caracteritzades per les petites dimensions i pel predomini del minifundisme. L'abandonament de l'activitat agrària té una gran influència en la degradació del patrimoni natural i cultural associat; així, si s'abandona el camp, es perd la necessitat d'utilitzar els topònims que hi estan vinculats i cauen en desús. A més, la població que treballa en aquest sector, que és la font principal d'informadors, està molt envellida. Tot això, unit al fenomen turístic, que ha ocasionat la substitució de la toponímia tradicional per topònims no genuïns de nova creació, fa que els nostres topònims estiguin en greu perill.

Així i tot, existeixen alguns reculls de toponímia que constitueixen un bon punt de partida per paliar aquestes mancances: el recull de topònims oficialitzats pel Decret 36/1988, de 14 d'abril i posteriors; el *Nomenclàtor de la toponímia major de les Illes Balears*, de Joan Antoni Llauger, Antoni Ordinas i Hermínia Planis; el *Nomenclàtor toponímic de les Illes Balears* (NOTIB) de Joan Miralles, Xavier Gomila i Enric Ribes, i el recull de toponímia del Mapa Topogràfic 1:5.000 de les Illes Balears (MTIB5). També existeix molta bibliografia i molts de treballs exhaustius fets per investigadors i experts en toponímia, encara que gran part d'aquests treballs no contenen la ubicació dels topònims.

Aquests treballs constitueixen en un primer pas, però no reuneixen tots els requisits per ser considerats nomenclàtors, ja que presenten mancances relatives a la georeferenciació, l'harmonització o la normalització.

És necessària, per tant, per tal de poder representar, controlar i difondre la toponímia, i donar resposta a totes les necessitats de les administracions i dels usuaris, la creació d'un nomenclàtor georeferenciat, és a dir, un catàleg ordenat de topònims amb informació sobre la seva ubicació, el tipus d'entitat geogràfica i altra informació complementària que identifiqui inequívocament els nostres topònims.

Marc normatiu

La Llei 3/1986, de 19 d'abril, de normalització lingüística, regula la toponímia de les Illes Balears i determina que correspon al Govern balear, amb l'assessorament de la Universitat de les Illes Balears, determinar les formes dels topònims de la comunitat autònoma de les Illes Balears i que correspon als ajuntaments determinar els noms dels carrers de les poblacions.

Per això, el Govern de les Illes Balears, l'any 2011, va impulsar la creació de la Comissió de Toponímia de les Illes Balears, organisme que aglutina els diferents organismes que tenen competències en matèria de toponímia i cartografia, funciona com a òrgan de proposta en matèria de fixació oficial dels topònims de les Illes Balears i treballa per la integració d'aquests topònims en la cartografia oficial (Decret 36/2011, de 15 d'abril, pel qual es crea la Comissió de Toponímia de les Illes Balears).

A partir d'aquest moment, tots els organismes competents poden unir esforços, coordinar recursos i treballar conjuntament, fet bastant complicat, a causa, precisament, de la gran quantitat d'organismes implicats, ja que la toponímia és una ciència multidisciplinària. La Comissió de Toponímia està formada per deu membres dels organismes següents (a més d'alguns experts en toponímia reputats).

- Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears
- Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears
- Departament de Geografia

- Consell de Mallorca
- Consell Insular de Menorca
- Consell Insular d'Eivissa
- Consell Insular de Formentera
- Federació d'Entitats Locals de les Illes Balears (FELIB)
- Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears (CTAL)
- Servei Lingüístic de la Universitat de les Illes Balears
- Servei de Sistemes d'Informació Geogràfica de la Universitat de les Illes Balears
- Serveis d'Informació Territorial de les Illes Balears (SITIBSA)
- Institut Balear d'Estadística (IBESTAT)

La Comissió de Toponímia va fixar com a un dels seus objectius principals la creació d'un nomenclàtor georeferenciat de les Illes Balears. S'ha de crear en el marc de la Llei 14/2010, de 5 de juliol, sobre les infraestructures i serveis d'informació geogràfica a Espanya (LISIGE), que és la transposició a l'ordenament jurídic espanyol de la Directiva 2007/2/CE, per la qual s'estableix una infraestructura d'informació espacial a la Unió Europea (INSPIRE). Per tant, aquest nomenclàtor ha de ser interoperable i s'ha de desenvolupar seguint les seves línies d'implementació.

Els nomenclàtors geogràfics a les Illes Balears

La primera iniciativa institucional de les Illes Balears per elaborar un nomenclàtor complint les especificacions INSPIRE, i que està en desenvolupament, és el Nomenclàtor de Toponímia de Menorca (NTM), que es va iniciar el 2007, impulsat per l'Institut Menorquí d'Estudis i el Consell Insular de Menorca. L'objectiu és recopilar de manera sistemàtica la toponímia de l'illa de Menorca d'acord amb les directrius del Nomenclàtor Geogràfic Bàsic d'Espanya (NGBE) i la directiva INSPIRE.

La segona iniciativa ha vist la llum enguany, el 2018, en el si de la Comissió de Toponímia de les Illes Balears i consisteix en la creació d'un nomenclàtor autonòmic oficial; per això, s'ha posat en marxa el projecte del Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears (NGIB), que posarà remei a les mancances toponímiques que té la nostra Comunitat Autònoma, de manera que ha de convertir-se en l'eina de referència toponímica de les Illes i ha de permetre l'oficialització dels topònims que s'hi incloguin.

Aquest nomenclàtor serà un registre dinàmic i interoperable d'informació que recollirà les denominacions georeferenciades que s'han d'utilitzar en la cartografia oficial. Però no parteix de zero, ja que els treballs anteriors de toponímia realitzats pels organismes que formen part de la Comissió de Toponímia seran el punt de partida del projecte i també perquè integrarà l'NTM.

L'NGIB té la vocació de donar cabuda a tota la toponímia de les Illes, sigui quina sigui la seva escala de visualització, que hagi estat recollida i tractada segons el procés d'estandardització establert.

En un primer moment, estarà format per la toponímia del Mapa Topogràfic 1:5.000 de les Illes Balears i el Nomenclàtor de Toponímia de Menorca, que s'hauran d'harmonitzar i, més endavant, inclourà altres treballs de toponímia que segueixin processos de treball estandarditzats.

Figura 1. formació del Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears

Actualment, els dos projectes que estan en marxa són l'NTM i l'NGIB, tot i que l'NGIB encara està en fase de planificació. Són dos projectes que persegueixen un mateix objectiu (l'estandardització de la toponímia de les Illes Balears), seran interoperables i segueixen les línies d'implementació INSPIRE, però que tenen diferents característiques, han començat a desenvolupar-se en moments diferents i actualment continuen en desenvolupament.

Les tasques de coordinació són bastant complicades pel fet que es desenvolupen alhora i que hi treballen equips diferents. Però es fa un esforç de treball conjunt per decidir les especificacions tècniques del projecte i dissenyar la base de dades de manera que satisfaci les necessitats d'ambdós projectes.

Paral·lelament, existeix la necessitat d'harmonitzar l'NGBE amb els nomenclàtors de les comunitats autònomes, ja que tots constitueixen el Nomenclàtor Geogràfic Nacional. Ja fa anys que l'Institut Geogràfic Nacional (IGN) va demanar la col·laboració de les comunitats autònomes per contrastar la toponímia de la Base Cartogràfica Nacional (BCN), des de la qual parteix l'NGBE, amb els nomenclàtors de les comunitats autònomes. Però aquesta tasca a les Illes Balears és molt difícil de dur a terme, perquè encara no disposam d'un nomenclàtor geogràfic que serveixi de referència. Això ha provocat que els topònims de la BCN de les Illes Balears encara no hagin pogut ser revisats.

A les Illes Balears, queda molta tasca per fer, però, afortunadament, a l'Estat espanyol ja hi ha moltes experiències relatives a la creació de nomenclàtors i l'esquema d'implementació INSPIRE està més clar i molt treballat. Per això, nosaltres comptam amb l'ajuda, l'experiència i el coneixement de les altres comunitats que ara implementen o han implementat el model INSPIRE, fet que ens ajudarà a treballar més eficientment.

El Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears (NGIB)

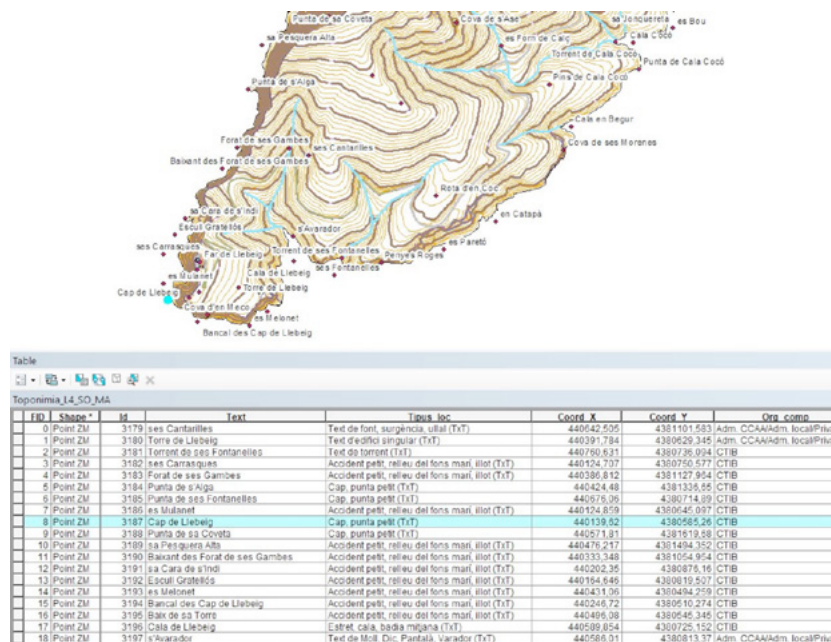
L'NGIB integra la toponímia de l'MTIB5, una base cartogràfica que, les tres darreres dècades, ha sofert diversos processos de recollida i revisió, en especial dels continguts toponímics. Els treballs començaren els anys 1989 i 1990, quan el Govern va encomanar a la Universitat de les Illes Balears (UIB) la revisió dels noms de lloc recollits en les fonts cartogràfiques balears de què es disposava fins a aquell moment. Es va fer una important feina de camp, de recollida de topònims d'informadors orals, per verificar, corregir i ampliar les bases toponímiques que havien de furnir aquell mapa topogràfic. El 1995 es va fer una actualització parcial del mapa topogràfic de 1990, a partir de les imatges aèries del vol fet aquell any. I, encara després, se'n va fer una generalització a escala 1:25.000.

El Servei d'Informació de les Illes Balears (SITIBSA), responsable de l'MTIB5, va veure la necessitat de revisar i depurar aquella la toponímia, que, després de ser editada en successives edicions de cartografia, havia anat acumulant errors i que necessitava ser completada amb les aportacions dels nous treballs toponímics. Així, va contractar els serveis d'experts en toponímia de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, que varen revisar la grafia, la localització i la classificació dels topònims de cada un d'aquests territoris que estan inclosos en aquest mapa topogràfic. La revisió de Mallorca (2007) va ser encomanada a Antoni Ordinas; la d'Eivissa i Formentera (2011), a Enric Ribes, i la de Menorca (2011), a Xavier Gomila, tots ells membres de la Comissió de Toponímia.

Per tant, el punt de partida de l'NGIB són els topònims de l'MTIB5, que són etiquetes de cartografia, i s'han de transformar de manera que siguin consistents i conformes al model INSPIRE. Per tant, s'ha establert una metodologia de treball en tres fases que permetrà transformar les dades i conduirà a la creació de l'NGIB:

1. Els tècnics de SITIBSA creen la base de dades provisional del nomenclàtor amb els topònims del Mapa Topogràfic de les Illes Balears a escala 1:5.000 (MTIB5), corregits segons els experts en toponímia de cada illa. Aquesta base de dades contindrà elements puntuals, és a dir, cada topònim serà representat per un punt. Per això, s'han de corregir els textos cartogràfics de l'MTIB5 i s'han de depurar de manera que siguin consistents. S'han fet els treballs següents:
 - Unió de les diferent parts de cada topònim en un sol text amb el nom complet.
 - Eliminació dels topònims duplicats que apareixien diverses vegades, relacionats amb els objectes geogràfics que ocupen grans superfícies i en els talls de fulls.
 - Comprovació i correcció de la georeferenciació de les entitats, de manera que la localització del punt se situï en el lloc adequat per identificar-ne correctament el topònim.
 - Eliminació dels elements descriptius dels topònims, és a dir, els termes que són cartogràfics, però no toponímics, com ara *pedrera*, *pou* o *font*.
 - Revisió i correcció de la caracterització dels diferents tipus d'entitats geogràfiques per fer-la consistent amb l'INSPIRE.
 - Integració dels topònims oficials que provenen de diferents fonts oficials.
2. Aquesta base de dades provisional s'envia a la Universitat de les Illes Balears (UIB), que és qui té la competència d'assessorar el Govern en la fixació dels noms oficials. El Gabinet d'Onomàstica i la Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic (CTAL) revisen, fixen i aproven les grafies correctes dels topònims segons la normativa vigent.
3. Finalment, la Comissió de Toponímia aprovarà l'NGIB i instarà el Govern de les Illes Balears que l'aprovi i el faci oficial.

Figura 2. base de dades provisional de l'NGIB (sobre l'MTIB5)

En aquest moment, la primera i la segona fase del projecte es troben en desenvolupament. Els topònims de l'illa de Formentera i un 16 per cent dels de Mallorca es troben en la fase 2, en estat de revisió, i un altre 11 per cent dels de Mallorca acaba de superar la fase 1. El projecte avança a un ritme pausat a causa de la poca disponibilitat de recursos.

La base de dades tindrà una estructura conforme amb les regles d'implementació INSPIRE. El tipus d'objecte espacial és el *NamedPlace* (lloc anomenat), que representa qualsevol entitat del món real referida per un o diversos *GeographicalName* (noms propis). La base de dades de treball conté els atributs obligatoris que preveu la directiva INSPIRE, altres atributs opcionals que permeten emmagatzemar informació rellevant sobre el topònim i altres camps que s'han considerat pràctics.

Quadre 1. atributs provisionals de la base de dades de l'NGIB. Els atributs obligatoris estan marcats amb color taronja

Identificador	Identificador de l'objecte espacial
Text	Grafia correcta del nom geogràfic
Nom variant	Un altre nom que s'apliqui al topònim
Longitud	Localització del topònim en coordenades geogràfiques (ETRS89)
Latitud	Localització del topònim en coordenades geogràfiques (ETRS89)
Coordenada UTM X	Localització del topònim en coordenades projectades (ETRS89)
Coordenada UTM Y	Localització del topònim en coordenades projectades (ETRS89)
Fus	Fus del topònim en projecció UTM
Tipus	Caracterització del tipus d'entitat designada pel nom geogràfic
Tipus local	Caracterització local del tipus d'entitat designada pel nom geogràfic
Estatus	Qualificació sobre el nivell d'estandardització (oficial, estandarditzat, històric, altres)
Escala mínima de visualització	Denominador de l'escala mínima de visualització
Escala màxima de visualització	Denominador de l'escala màxima de visualització
Organisme competent	Organisme encarregat de gestionar i oficialitzar el topònim
Observacions	Comentaris o dubtes sobre el topònim

Aquesta base de dades de treball està en fase d'estudi i no es descarta afegir-hi altres camps en versions posteriors. Els camps escala mínima de visualització i escala màxima de visualització permetran mostrar els topònims a una escala determinada en els serveis de visualització. El tipus local s'obté de la tipologia dels objectes geogràfics de les etiquetes dels topònims que provenen de l'MTIB5, encara que aquestes tipologies s'hauran de revisar i adaptar a les necessitats de l'NGIB.

A més, s'hi han afegit atributs que no estaven inclosos a INSPIRE, com l'organisme competent o les observacions, perquè aporten informació important. Es preveu afegir-hi taules amb llistes tancades de valors i taules d'esdeveniments, per gestionar les modificacions, les altes i les baixes dels topònims i

establir-ne la vida útil. També es preveu en el futur relacionar-la amb els objectes espacials que puguin ser representats com a *NamedPlace* en altres temes INSPIRE. I, una vegada que les dades s'hagin transformat i siguin consistents i conformes al marc INSPIRE, es podran implementar els serveis de catàleg de metadades, visualització i descàrrega.

El Nomenclàtor de Toponímia de Menorca

El Nomenclàtor de Toponímia de Menorca és un projecte que es va començar a desenvolupar l'any 2007 en el si de l'Institut Menorquí d'Estudis (un ens autònom dependent del Consell Insular de Menorca, que malda per tirar endavant un ampli ventall d'estudis relacionats amb l'illa que alhora duu a terme una important tasca editorial), a partir de l'experiència prèvia d'alguns dels membres de la Secció de Llengua i Literatura en el camp de l'arreplega i l'estudi de la toponímia.

El seu objectiu fundacional era, i és encara, la recollida sistemàtica de la toponímia de Menorca, de l'interior i del litoral de l'illa, a una escala que arriba al nivell de detall dels accidents més representatius dels noms de lloc del nostre territori: els noms de les tanques de les finques rústiques, pel que fa als topònims de l'interior, i els noms de les pesqueres litorals i sotaiguades, pel que fa als topònims marítics. Aquesta recollida es plantejava i es planteja, metodològicament, a partir de l'entrevista a informadors orals, de manera que el projecte se centra en la toponímia viva (sense descartar, però, l'ajuda que proporcionen les fonts toponímiques escrites).

Per iniciar el projecte, l'any 2009, el Consell Insular de Menorca, dues conselleries del Govern balear i la Universitat de les Illes Balears varen signar un conveni de col·laboració gràcies al qual, per mitjà d'una comissió de serveis, s'alliberava un docent, Xavier Gomila, perquè es pogués dedicar a temps complet a les tasques d'elaboració del Nomenclàtor de Toponímia. Aquesta comissió es va prorrogar fins l'any 2011.

En aquest temps, i gràcies a la participació en la III Jornada de la Comissió Especialitzada en Noms Geogràfics (CENG), el maig de 2010, i del fet de tenir coneixement de la directriu europea INSPIRE, es va decidir d'introduir els topònims aplegats en una aplicació visor (<http://ide.cime.es/microtoponimia>) en línia, elaborada pels tècnics de la IDE Menorca. Aquesta aplicació visor treballa contra una taula que inclou els camps principals, que, una vegada introduïts els topònims, han de permetre convertir el recull toponímic en un nomenclàtor d'acord amb les directrius INSPIRE.

Posteriorment, per motius polítics, la comissió de serveis es va extingir i el projecte del nomenclàtor es va continuar desenvolupant, però a un ritme de treball molt lent, en el temps de lleure de l'investigador principal. El curs escolar 2017-18, el docent Xavier Gomila tornà a disposar d'un permís, que ha tornat a ser cancel·lat per al curs 2018-19. D'aquesta manera, doncs, el desenvolupament del projecte ha estat molt irregular i sempre condicionat a la voluntat política de la Conselleria d'Educació del Govern de les Illes Balears.

Quant a la metodologia de treball, com ja hem comentat, es basa en l'arreplega dels topònims a partir de l'entrevista a informadors orals, antics (o, en alguns casos, actuals) pagesos i pescadors. Cal destacar que açò és així a causa de la particular organització del territori de Menorca. En efecte, a la nostra illa, la unitat fonamental que estructura el seu territori és el lloc, la finca rústica: totes i cadascuna de les finques es divideixen, quant a l'organització de les feines agrícoles, en una munió de tancats de mides diverses, separats per parets seques (fetes només amb còdols, sense ciment) cadascuna de les quals té un nom, que solament coneix qui hagi estat pagès d'aquella finca, de manera que aquests topònims només es poden obtenir a partir de l'entrevista a aquelles persones. I a açò cal afegir-hi la toponímia litoral, amb nombroses pesqueres a la costa i també sotaiguades, que demanen igualment d'informadors especialitzats en diversos tipus de pesca per obtenir-ne el nom.

El fet d'haver de recórrer a aquests informadors tan especialitzats plantejava el dubte, en el moment d'iniciar el projecte del Nomenclàtor de Toponímia de Menorca, l'any 2007, de si era possible encara recollir de viva veu els antics noms de les tanques i de les pesqueres (i també de tota la resta d'accidents

geogràfics de l'illa de Menorca). Es tractava de trobar persones que havien treballat al camp o a la mar quan les feines en aquests àmbits es feien a la manera tradicional, preferentment a les dècades dels anys quaranta i cinquanta del segle XX, i que ja havien de ser, per força, gent gran.

Per aquest motiu, les feines del Nomenclàtor de Toponímia de Menorca es varen iniciar en els municipis del llevant de l'illa (Maó, es Castell i Sant Lluís), on s'havia abandonat abans el camp i la mar per altres activitats productives i on, per tant, hi havia d'haver menys informadors. Tanmateix, en la primera fase de treball es va comprovar que en aquests termes municipals encara era possible trobar prou informadors per cobrir la major part del territori. I és així que, de llavors ençà i fins avui mateix (amb dues etapes de màxima intensitat i dues d'intensitat mínima), s'ha continuat amb el procés d'enquesta i amb la recollida de la toponímia de detall d'aquells tres municipis i també, amb més o menys concreció, dels topònims de la resta de termes de l'illa.

Amb el pas dels anys s'ha canviat i ampliat el procés d'enquesta, i actualment s'aprofiten les entrevistes per recollir no solament la toponímia de les finques, en el cas dels topònims interiors, sinó també per fer un inventari i localitzar tots els béns etnològics i arqueològics que es troben dins de cada finca. D'aquesta manera, per fer el recull de topònims i béns d'un dels llocs es dediquen, de mitjana, deu hores: una hora per preparar el mapa de la finca; una hora i mitja d'entrevista inicial a l'informador; tres hores de sortida de camp al lloc amb l'informador, i quatre hores per descriure els topònims, fer el mapa toponímic del lloc i l'inventari i localització dels béns etnològics i arqueològics, a més de mitja hora de gestions per localitzar l'informador i els propietaris de les finques.

A aquestes deu hores cal afegir-hi encara el temps que implica introduir els topònims aplegats a l'aplicació visor. En aquest sentit, cal indicar que aquesta és la feina, en el marc de les tasques d'elaboració del Nomenclàtor de Toponímia de Menorca, que va més endarrerida. Açò es deu fonamentalment a l'escassetat de recursos amb què compta el projecte, de manera que les úniques persones disponibles per entrar els topònims a l'aplicació visor són l'investigador principal i un dels treballadors del Consell Insular de Menorca, que fa la feina de manera voluntària.

Actualment, a l'aplicació visor hi ha introduïts prop de 5.000 topònims, que són només una part petita del total de noms de lloc que s'han recollit durant aquests anys de feina. S'ha de tenir en compte que hi ha un gruix important de topònims preparats per introduir-hi, per als quals és necessària només la feina de picatge. I hi ha un altre gruix potser encara més important de topònims recollits, però no tractats: són, sobretot, els topònims aplegats els primers anys de desenvolupament del projecte, en què es donava prioritat a les tasques de recollida, per sobre del tractament. Aquests topònims necessiten la confirmació, en alguns casos, de la seva situació i cal que tots siguin descrits, i, finalment, introduïts a l'aplicació visor.

En total, calculam que hi ha recollits els topònims del 65-70 per cent de les finques de Maó, i d'un nombre important de llocs des Castell, Sant Lluís, Alaior i es Mercadal; del 90 per cent dels llocs del Migjorn Gran i encara d'algunes finques esparses de Ferreries i Ciutadella; i, també, amb diferents graus de precisió, de la costa de l'illa, principalment del litoral de Maó, es Castell i Sant Lluís. Resulta complicat, tanmateix, calcular el nombre total dels topònims recollits (entre els quals solament hi ha els arreplegats i els que ja figuren a l'aplicació visor).

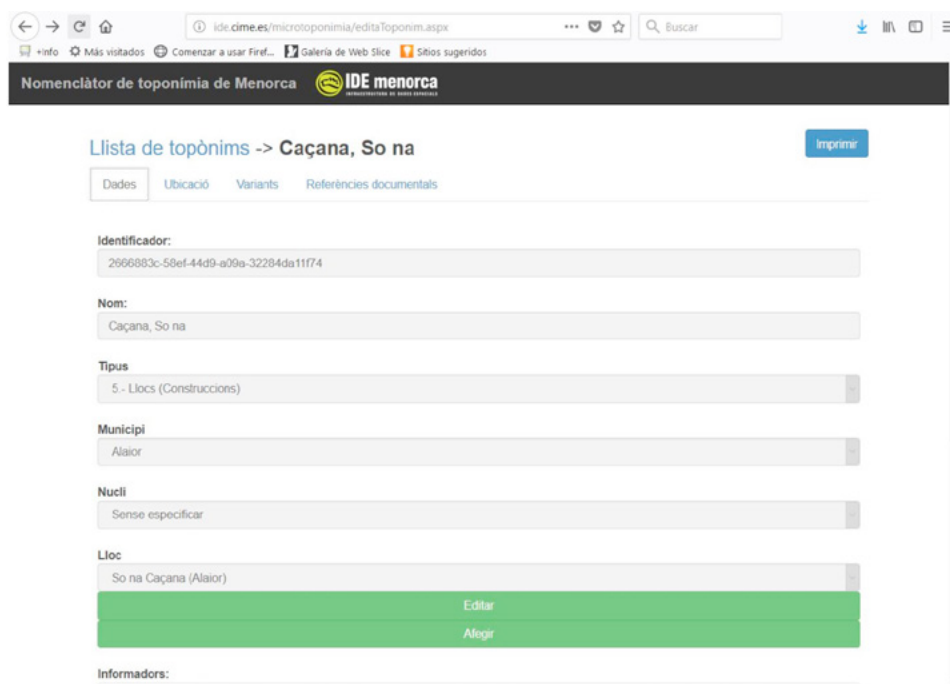
Sigui com sigui, aquesta xifra segur que encara és molt enfora del total de topònims que hom calcula que es podrien compilar a Menorca: 60.000, pel cap baix. Hi ha, en total, vora 1.000 finques grans, cadascuna de les quals tenen una mitjana de cinquanta tanques. Açò suposa ja 50.000 topònims, als quals caldria afegir els de les finques petites, el dels accidents principals del relleu (torrents, muntanyes, etc.) i encara els de la costa. Aquests 60.000 topònims implicarien una densitat mitjana de 85 topònims per quilòmetre quadrat, una xifra realment molt elevada.

Som conscients, però, que arribar a recollir la toponímia de tot Menorca a aquest nivell de detall és molt difícil per dos motius principals: d'una banda, per la manca de recursos (serien necessaris entre quatre i cinc investigadors); i, de l'altra, per la urgència de la feina, ja que els informadors, grans i no tan grans,

desapareixen inexorablement. Tot i açò, la il·lusió pel projecte ens empeny a treballar tant com podem i més, i, si no arribam a arregar tota la toponímia, com a mínim podrem deixar una imatge prou nítida i detallada de la riquesa de la toponímia de Menorca.

Això a banda, també és necessari fer algunes millores a l'aplicació visor, com ara crear-hi nous camps de dades, perquè la taula contra la qual treballa sigui completament adaptable al que estableix la directiva europea INSPIRE.

Figura 4. aplicació visor de gestió de la toponímia de l'NTM

En resum, el Nomenclator de Toponímia de Menorca és un projecte que compta ja amb més de deu anys de feina i que, tot i que, com acabam d'explicar, es planteja un objectiu complicat d'assolir, la recollida sistemàtica de la toponímia de Menorca malda fermament per aconseguir-lo. A més, ara per ara, és el projecte de nomenclator acord a INSPIRE més desenvolupat a les Illes Balears.

Més enllà d'aquesta qüestió, té altres característiques que el fan altament suggestiu. Primera, el nivell de detall, que arriba gairebé a una escala 1:500, amb el nom d'elements com els caus de conills (el cau Calent, a Son Ponç, Alaior) o els colls de tords (en Vint-i-vuit, a Sant Nicolau de Dalt, es Mercadal) i el nivell d'informació que aporta, amb una descripció de cada topònim. Segona, que permet aplegar una gran quantitat de mots (topònims i també paraules pròpies de les feines del camp i de la mar) que es troben en clar retrocés o que ja han desaparegut de la parla de Menorca (la Foia, una tanca de l'Albufera, as Mercadal). Tercera, que, a més de la toponímia, en les entrevistes es recullen i es localitzen els béns etnològics i arqueològics de cada finca, cosa que ajuda a completar el catàleg de patrimoni del Consell Insular de Menorca. I, quarta i final, que de les explicacions dels informadors tenim també un coneixement exacte d'antigues pràctiques agrícoles i pesqueres que podríem emprar, de manera resilient, en cas de necessitat (com ara, el cultiu de verdures i hortalisses de terra seca o la tècnica de fregar morena, *Muraena helena*, per capturar aquests peixos).

Conclusions

A les Illes Balears, existeix la necessitat de disposar d'una única font de consulta toponímica consensuada per les autoritats competents. És necessària la creació d'un nomenclator geogràfic normalitzat,

harmonitzat i georeferenciat que identifiqui inequívocament els nostres topònims. Aquest nomenclàtor ha de ser interoperable i ha de complir els estàndards europeus per possibilitar l'intercanvi i integració de dades en els àmbits espanyol, europeu i mundial, i ha de ser fàcilment accessible a tots els usuaris.

Existeixen diferents organismes que han treballat en la creació de reculls de toponímia, i, a més, des de l'any 2001, la Comissió de Toponímia de les Illes Balears ha impulsat l'estudi de la toponímia i la creació d'un nomenclàtor georeferenciat de les Illes Balears. Aquest esforç han cristal·litzat en dos projectes. En primer lloc, el Nomenclàtor de Toponímia de Menorca (NTM), impulsat per l'Institut Menorquí d'Estudis i el Consell Insular de Menorca, i, en segon lloc, el Nomenclàtor Geogràfic de les Illes Balears (NGIB), impulsat per la Comissió de Toponímia.

L'elaboració d'aquests projectes presenta algunes complicacions, com la dificultat de recollir la gran quantitat de toponímia que existeix a les Illes Balears, la necessitat d'organitzar la recollida sistemàtica de la toponímia de Menorca abans que desapareguin els informadors, i el gran volum de feina que suposa la transformació de les dades al model INSPIRE.

Cal un gran esforç de coordinació entre els organismes que treballen en toponímia a les Illes Balears per col·laborar, obtenir recursos i elaborar aquests projectes, i per harmonitzar els dos nomenclàtors entre si. A més, també s'hauran d'establir pautes per col·laborar amb l'IGN i harmonitzar el Nomenclàtor Geogràfic Bàsic d'Espanya (NGBE) amb els nomenclàtors de la nostra Comunitat Autònoma.

D'aquesta manera s'aconseguirà, d'una banda, complir els requeriments nacionals i europeus quant al tractament i difusió de la nostra toponímia; i, de l'altra, s'aconseguirà la salvaguarda definitiva dels nostres noms de lloc tradicionals, que són una de les parts fonamentals del nostre patrimoni immaterial i un dels elements més distintius de la nostra identitat cultural.

Autors

M. Eulàlia Fons (efons@sitibsa.com), Servei d'Informació Territorial de les Illes Balears (SITIBSA), Unitat de Cartografia i Geodèsia.

Xavier Gomila (xavigomilapons@gmail.com), Institut Menorquí d'Estudis (IME), Secció de Llengua i Literatura.

Bibliografia

Arroyo, F. (2010). Creciente interés geográfico por la toponímia. *Estudios Geográficos*, LXXI, 268, 299-309, gener-juny. Recuperat de <<http://estudiosgeograficos.revistas.csic.es/index.php/estudiosgeograficos/article/view/310/310>>.

Binimelis, J., Ordinas A. (2012). Paisatge i canvi territorial en el món rural de les Illes Balears. *Territoris*, 8, 11-28. Recuperat de: <<https://www.raco.cat/index.php/Territoris/article/view/259750>>.

Grupo de expertos de las Naciones Unidas en Nombres Geográficos, División de Estadística (2007). *Manual para la normalización nacional de los nombres geográficos*. Nova York, Naciones Unidas. Recuperat de: <https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_88s.pdf>.

Grupo Técnico de Trabajo de Nombres Geográficos IDEE (2016). *Guía de transformación de Conjuntos de Nombres Geográficos al marco INSPIRE*. 27 d'abril. Recuperat de: <http://www.idee.es/resources/documentos/20160427_GuiaTransformacionCODIIGE-NG.pdf>.

INSPIRE Thematic Working Group Geographical Names (2014). *D2.8.1.3 INSPIRE Data Specification on Geographical names – Technical Guidelines*. INSPIRE Thematic Working Group Geographical Names. Recuperat de: <<https://INSPIRE.ec.europa.eu/id/document/tg/gn>>.

Llauger, J. A., Ordinas, A., Planisi, H. (2007). *Nomenclátor de la Toponimia Major de les Illes Balears*. Palma.

Miralles, J., Gomila, X., Ribes, E. (2007). *Nomenclátor Toponímic de les Illes Balears*. Recuperat de: <<http://notib.recerca.iec.cat/>>.

Parella, M. (2008). Informació toponímica: tendències actuals i futures en un context internacional. *Revista Catalana de Geografia, Barcelona, IV època, XIII (34)*. Recuperat de: <www.rcg.cat/pdf.php?id=123>.

Rodríguez de Castro, A.; Vázquez de Hoehne, A. (2013). Nuevas tendencias en el análisis y tratamiento de la toponimia en el marco de las Infraestructuras de Datos Espaciales. *Actas de las IV Jornadas Ibéricas de Infraestructuras de Datos Espaciales* Toledo, noviembre, 13-15 de 2013, 1-14. Recuperat de: <<http://oa.upm.es/26697/>>.

Vázquez de Hoehne, A., Rodríguez de Castro, A., Castaño, A., Montilla, M., Luján, A. (17-19 d'octubre de 2012). Nomenclátor Geográfico Básico de España v.1.0. *III Jornadas Ibéricas de las Infraestructuras de Datos Espaciales (JIIDE 2012)*, 17/10/2012 - 19/10/2012, Madrid, 1-12. Recuperat de: <<http://oa.upm.es/19917/>>.

